

- 6 dat diezelfde maatschappij van thans nog zoveel gezag hecht aan het oordeel van juist deze geschiedschrijver?

Dat schijnt des te merkwaardiger omdat zes jaren – het mogen dan bewogen jaren zijn geweest – toch maar een dun flintertje zijn op tenminste even zo veel eeuwen vaderlandse geschiedenis. Een verantwoord en gezaghebbend oordeel over het wezen van de Nederlandse samenleving, zo zou men menen, vereist toch een breder historisch perspectief en dieper in de tijd snijdende analyses.

Maar gaat De Jong dan niet verder terug in de tijd? Jazeker wel. In deel I van zijn geschiedwerk ziet de lezer zich zelfs verplaatst naar het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden in de 19e eeuw. Maar daarbij is het helemaal niet de bedoeling de wezenlijke wording van het bestel der Nederlandse samenleving bloot te leggen of zelfs ook maar te schetsen. Heel die aanloop dient enkel als *Voorspel* tot de beschouwing van het oorlogsgebeuren en wat daarin volgens De Jong niet past kan zonder bezwaar als irrelevant terzijde blijven. In deze werkwijze wordt de oorlogsgeschiedenis niet betrokken op de Nederlandse geschiedenis maar omgekeerd de Nederlandse geschiedenis enkel geplaatst in het perspectief van de Tweede Wereldoorlog. Het schijnt een even toelaatbare als voor de hand liggende aanpak, maar is het bij nader toezien geen van beide.

Het hangt er immers maar van af welke oogmerken de geschiedschrijver nastreeft. Dat is voor Lou de Jong echter geen groot punt. Zowel in zijn nota uit 1949 over de opzet van het geschiedwerk – gepubliceerd in zijn bundel *Tussentijds* uit 1977 – als in het voorwoord in het eerste deel daarvan, onthield hij zich althans van een beredeneerde verantwoording van zijn doelstellingen. In 1949 volstond hij met de opmerking, dat de oorlog “een der belangrijkste en meest bewogen perioden van ons volksbestaan” is geweest. Destijds ongetwijfeld een dooddoener; thans een betwistbare uitspraak al was het maar omdat wij tegenwoordig hopelijk wat minder tuk zijn op vaderlands gekleurde geschiedschrijvingen dan in 1949 nog het geval was. Maar de geciteerde zinsnede maakt in ieder geval duidelijk dat De Jong de oorlogstijd om zichzelf wil de historische aandacht waard achten. Zo'n opvatting is onder historici niet ongebruikelijk. Menig historicus huldigt de opvatting dat elk tijdvak zijn specifieke eigenaardigheden vertoont en daarom alleen al liefdevolle aandacht verdient. “*Jede Epoche unmittelbar zu Gott*”, heette dat vroeger. Waarmee maar gezegd wilde zijn dat het verleden niet straffeloos naar willekeur dienstbaar gemaakt kon worden aan hedendaagse doeleinden.

Maar De Jongs oogmerken reiken wel degelijk verder. Hij noemde het namelijk “een moreel belang” het nageslacht een gezaghebbend beeld van de oorlogstijd na te laten. Waarom? Omdat “het Geschiedwerk” – de hoofdletter is kostelijk – “een scherp-omlijnd, gedetailleerd beeld geeft, hoe het Nederlandse volk [...] reageerde op een van die beproevingen waarin volkeren, gelijk ook mensen, hun ware aard tonen.”